

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

У статті подано аналіз стану організації та управління самостійною роботою студентів за кредитно-модульною системою навчання. Охарактеризовано управління самостійною роботою студентів – майбутніх юристів за допомогою системи тьюторства.

Ключові слова: тьютор, самостійна робота, управління.

В статье представлен анализ состояния организации и управления самостоятельной работой студентов по кредитно-модульной системе. Охарактеризовано управление самостоятельной работой студентов - будущих юристов с помощью системы тьюторства.

Ключевые слова: тьютор, самостоятельная работа, управление.

The article presents the analysis of the state of organization and management of independent work according to education credit-unit system. There was characterized the management of students' (future lawyers) independent work with the help of tutor system.

Keywords: tutor, independent work, management.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Сучасному українському суспільству необхідні фахівці, які вміють самостійно працювати, творчо використовувати в своїй професійній діяльності набуті знання, володіють професійними компетенціями. Тому сучасна українська вища школа спрямовує педагогічний процес на організацію самостійної роботи студентів. Про це зазначено у програмних документах Болонського процесу, чинному законодавстві у галузі вищої освіти України: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку освіти в Україні.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. N 1728-р. розроблено план заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 р., згідно з яким передбачено розширення організаційно-правових засад функціонування підготовчих відділень, тьюторської системи у вищих навчальних закладах з

урахуванням потреби в створенні умов для організації самостійної роботи студентів, розробка методичного забезпечення функціонування системи «Освіта впродовж життя», створення можливостей дистанційного навчання. Розв'язання цих завдань неможливе без розробки нормативної бази та інформаційно-методичного забезпечення самостійної роботи студентів під час опанування циклу професійної й практичної підготовки, засвоєння якого впливає на загальну картину якості професійної підготовки, а отже, на статус ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про те, що самостійна робота є складним педагогічним явищем, у дослідженні якого науковці обирають різні напрями. На теоретичному й методологічному рівнях проблему організації самостійної роботи студентів у процесі оволодіння знаннями розглядали Л. Аристова, В. Буряк, Є. Голант, М. Данилов, Б. Єсіпов, Л. Жарова, В. Козаков, Б. Коротяєв, І. Лернер, О. Нільсон, І. Огородников, В. Паламарчук, П. Підкасистий, О. Савченко, А. Усова, Т. Шамова та інші науковці. Досліджувалися питання розвитку самостійності під час позааудиторної діяльності (О. Дубасенюк, Л. Клименко, В. Лозова, Л. Онучак). Важливе методологічне значення для обґрунтування теоретичних основ і способів управління самостійною роботою студентів мають положення сучасної психологічної науки про організацію навчально-пізнавальної діяльності (П. Гальперін, К. Платонов, Г. Костюк, Н. Менчинська, С. Рубінштейн). Обґрунтування принципів управління самостійною роботою студентів міститься в працях Ю. Бабанського, В. Загвязинського, Ч. Купісевича, В. Оконя, М. Скаткіна та інших науковців. Цікавим є дослідження щодо шляхів формування внутрішньої та зовнішньої мотивації самостійної навчальної діяльності психологом Н. Тализіною, дидактами В. Євдокимовим, Є. Черновим та іншими ученими. Але, як свідчить здійснене узагальнення, до цього часу відсутнє нормативно-правове регулювання самостійної роботи, організаційно-методичне забезпечення такої роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи, зокрема через організацію тьюторства.

Завдання статті, виходячи з вищевикладеного, полягає в аналізі стану

нормативно-правового регулювання організації самостійної роботи студентів на рівні факультету ВНЗ, характеристики основних труднощів управління та способів їх подолання через використання тьюторства в кредитно-модульній системі навчання.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, самостійна робота, індивідуальна творча пізнавальна діяльність студентів є важливим складником освітнього процесу за кредитно-модульною системою навчання у ВНЗ. Аналіз останніх досліджень (В. Белкіна, В. Бондар, П. Москаленко та інші науковці) виявив суперечності між ускладненим соціальним замовленням, пов'язаним з професійною підготовкою та усталеною практикою, що виявляє орієнтацію переважно на репродуктивний характер виконання професійних функцій [4]. Розв'язання цієї проблеми започатковано в доведенні того, що саме самостійна робота, яка активізує розвиток професійних якостей особистості, виступає гарантом формування потреби постійного пошуку, накопичення знань, розуміння їх значення, самостійного використання, що необхідно для постійного професійного зростання особистості з урахуванням вимог сучасності.

Організація навчально-виховного процесу у ВНЗ спрямована на професійне становлення майбутніх фахівців, розвиток умінь самостійної роботи. Сучасне розуміння самостійної роботи студентів як виду, способу, форми навчання передбачає формування в студента на основі сталої пізнавальної мотивації сукупності доцільних самостійних дій, дослідницьких умінь та навичок аналітичної діяльності, яка визначається циклом дисциплін професійного й практичного спрямування [5]. Таку мотивацію необхідно формувати ще до вступу у ВНЗ, під час залучення абітурієнтів на підготовчі курси. У межах освоєння програм підготовчих курсів формується сприятливе інформаційне середовище, коли абітурієнт досконало ознайомлюється з особливостями організації освітнього процесу в конкретному ВНЗ, на факультетах, може практично ознайомитися з методичною базою ВНЗ, визначитися в напрямі професійної підготовки відповідно до особистісних потреб і рівня підготовки, ознайомитися з рейтингом науково-педагогічних працівників і здійснити свідомий вибір форм і

способів подальшої навчальної взаємодії. Як свідчить аналіз досвіду світових університетів, де успішно функціонує система тьюторства, індивідуальний навчальний план, який задовольняє право свідомого вибору, формується на етапі доуніверситетської освіти: на підготовчих курсах чи курсах-абітур [2].

Самостійна робота студентів відповідно до державного освітнього стандарту в Україні становить від 1/3 до 2/3 навчального часу, передбаченого для виконання основної освітньої програми з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти і науки. Нормативно-правове регулювання самостійної роботи здійснюється відповідно до наказу МОН України № 774 від 30.12.2005 р. «Про упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», у якому чітко наголошено, що для організації та продуктивного управління самостійною роботою студентів необхідне інформаційно-дидактичне забезпечення всіх елементів навчального плану. Однак, як доводить освітня практика, таке інформаційно-дидактичне забезпечення потребує систематичного оновлення з опорою на зворотний зв'язок зі студентами і, передусім, абітурієнтами, які сьогодні формують систему запитів освітніх послуг. Інформаційні пакети, які допомагають скласти індивідуальний навчальний план роботи студента, мають містити не лише об'єктивну інформацію про організацію педагогічного процесу у ВНЗ, але про альтернативні способи отримання наукової інформації й дидактичних матеріалів, відкритий рейтинг викладачів, які успішно організують навчальний процес.

Великого значення у визначенні рейтингу викладачів сучасна молодь надає раціональному співвідношенню роботи викладача-лектора й самостійної роботи. Як підкреслює О. Алексюк, студенти значно вище оцінюють не стільки майстерність лектора, скільки його слухні поради щодо організації самостійної роботи [1, с. 27]. Проте необхідно визнати, що під час найкращих лекцій важко, а то й часом неможливо створити умови для самостійної роботи студентів. Це завдання краще виконувати на заняттях з групою студентів. Тому рейтинг включає і компетентність педагога в організації діалогічної взаємодії на практичних заняттях, яка збагачує творчі можливості особистості взаємним

обміном ідеями, досвідом і дозволяє виразити та проявити суспільно-соціальну сутність студента. При цьому студент набуває здатності співвідносити свою точку зору з іншими, збагачуючи власну свідомість. Створюються можливості реалізації міжособистісного колективного обговорення варіантів розв'язку проблемного завдання, отриманих у процесі роботи окремими студентами, умови для аналізу позицій студентів групи щодо аргументації правильності чи помилковості як розробки питання, так і його розуміння, що вкрай важливо в підготовці майбутнього юриста.

Нормативно-правове регулювання організації й управління самостійною роботою студентів містить розробку положення про самостійну роботу студентів на рівні університету чи структурного підрозділу, типового графіка самостійної роботи студентів на рівні факультету, технологічної карти та індивідуального навчального плану. Відповідно до умов кредитно-модульної системи навчання для успішної організації та управління самостійною роботою студентів рекомендовано створити інформаційні пакети за напрямками підготовки, спеціальностями (наказ МОН України від 20. 10. 2004 р. № 812); запровадити індивідуальний навчальний план студента з метою забезпечення гнучкості навчання згідно з рекомендаціями, затвердженими цим наказом; розробити структурно-логічну схему підготовки фахівців (включається до індивідуального навчального плану студента за рішенням вищого навчального закладу).

На внутрішньоуніверситетському рівні «Положенням про самостійну роботу студентів» визначено, що самостійна робота студентів здійснюється за двома формами: тематичною й загальною. Тематична самостійна робота (25–35% від обсягу годин, відведених робочим навчальним планом на самостійну роботу) призначається для вивчення студентами тем, винесених на самостійне опрацювання. У тижневому навчальному навантаженні студента денної форми навчання тематична самостійна робота з усіх навчальних дисциплін не повинна перевищувати 6 годин. Цей вид роботи керований науково-педагогічним працівником, що викладає конкретну дисципліну. Контроль має узгоджуватися з метою навчання, урахувати професійну цінність змісту пропонуваного завдання

тому, що передбачається перевірити), бути диференційованим щодо контрольних вимірювальних матеріалів.

Загальна самостійна робота (65–75% годин, відведених робочим навчальним планом на самостійну роботу) призначається для підготовки студентів до аудиторних навчальних занять (лекцій, лабораторних, практичних, семінарських), поточного, модульного та підсумкового семестрового контролю знань (залік, екзамен), а також виконання індивідуальних завдань. Вихідною базою ефективного управління загальною самостійною роботою студентів слугують усвідомлене розуміння мети, завдань, форм, методів роботи, свідомий контроль за її процесом і результатами самостійної роботи студентів. Сьогодні центр уваги перемістився на самостійну роботу студентів у позааудиторний час. Серед труднощів управління такою роботою вважаємо виокремити такі: час видачі завдань з різних дисциплін та їх обсяг неузгоджені, що призводить до нерівномірності завантаження або перевантаження студентів; виконані студентами завдання часто з різних причин залишаються не проконтрольованими, нехтується необхідність у стимулюванні самостійної навчальної діяльності студентів; має місце безсистемність розроблення та застосування завдань для самостійної роботи, відсутність їх різноманітності, а також форм контролю; теоретичні розробки з питань управління самостійною роботою не конкретизують шляхів розв'язання проблем, які виникають під час безпосереднього їх упровадженні в навчальний процес.

Ці труднощі негативно впливають на якість професійної підготовки студентів, виправдовують невміння студентів якісно та ефективно самостійно працювати; порушення норм бюджету часу й погіршення фізичного здоров'я студентів, неефективне використання часу викладачами, що обмежує їх можливості стосовно підвищення свого професійного рівня та занять науковою роботою. Фактично не досягається головна мета такої роботи – виховання самостійності.

Основною причиною низького рівня конкурентоспроможності випускників ВНЗ є той факт, що в Україні студенти проводять багато часу в аудиторіях і мало

працюють самостійно. Із якостей, якими повинен володіти сучасний фахівець, 40% займає професіоналізм, 35% – високий рівень знань, умінь та навичок, 15% – наполегливість та сумлінність і лише 10% – самостійність [6].

Проблема підготовки студентів до самостійної роботи й управління нею містить на три великі блоки: мотиваційний, технологічний та організаційний. Інакше кажучи, необхідно сформувати у студентів позитивну мотивацію до самостійної роботи, організувати відповідну діяльність. Цьому сприяло цілеспрямоване акцентування викладачем особливого значення самостійної роботи серед усіх інших форм навчання, починаючи з організації занять і консультацій на підготовчому відділенні. За даними опитування студентів юридичного факультету ХНПУ імені Г.С. Сковороди, кількість часу, що витрачається студентами на самостійну роботу, зменшується від курсу до курсу. Це явище може мати й оптимістичне пояснення: від курсу до курсу зростає рівень навчальних умінь та навичок студента. Однак самі студенти під час співбесід стверджують протилежне. Відчуваючи себе перевантаженими, усвідомлюючи, що виконати все неможливо, вони орієнтуються на мінімум роботи, вправно (або невміло) відсіваючи те, що оцінюватимуть з меншою вимогливістю, що викликає менший інтерес тощо.

Вважаємо за доцільне запропонувати студентам обґрунтовані норми часу на певні форми навчальної роботи, а також давати їм завдання для самостійної підготовки з урахуванням цих норм. Наявність і цілеспрямоване виконання навіть не точних, але погоджених норм дисциплінує й організовує студентів. Скоординувавши між окремими кафедрами години самостійної роботи, розробивши комплексні домашні завдання, що базуються на структурно-логічній схемі вивчення дисциплін, можна попередити перевтому студентів і раціональніше організувати їх роботу.

Слід зазначити, що дотримання психогігієнічних норм режиму роботи, створення умов для їх виконання в самому навчальному закладі також є необхідною передумовою для раціональної організації самостійної роботи й усього навчального процесу. Проведене анкетування свідчить, що значення цих

факторів недооцінюють не лише студенти, а й викладачі. Не менше значення має й технологічний аспект самостійної роботи. На запитання, що заважає студентам навчатися, майже 40 % студентів називають як основну причину «відсутність уміння самостійно працювати». Низький рівень відповідних умінь і навичок студентів (планувати свою самостійну роботу; дотримуватися режиму дня; орієнтуватися в джерелах інформації; конспектувати раціональними способами; збагачуватися новими знаннями; запам'ятовувати необхідні дані за допомогою різних видів пам'яті; проявляти в разі необхідності наполегливість, зосереджувати увагу тощо) заважає їм засвоїти навіть досить простий дидактичний матеріал.

Подолання цих труднощів передбачає чітке визначення відповідальності за організацію, проведення, облік і контроль самостійної роботи студентів. Управлінський аспект на рівні організації самостійної роботи студентів на факультеті має чітко визначати обсяг матеріалу, що виноситься на самостійну роботу; забезпечувати мотиваційний та технічний аспекти підготовки студентів до неї.

Саме викладач-консультант-тьютор) створює необхідне освітнє середовище, яке дозволяє студентів в повному обсязі освоїти програми професійної підготовки, сформувані досвід розв'язувати проблеми професійного порядку, учитися в зручному для себе режимі. Як доводить досвід функціонування інституту тьюторства університетів Великої Британії й США, тьютор допомагає студентів максимально ефективно використовувати інформаційно-дидактичне забезпечення навчальної дисципліни, Інтернет, практичний досвід інших студентів, раціонально організувати навчальний день, попередивши перевантаження й розумову напругу [4]. Серед основних повноважень тьютора, які стосуються управління самостійною роботою студентів, варто виокремити такі: здійснення систематичного моніторингу якості викладання дисциплін професійного спрямування й формування на основі результатів відкритого рейтингу викладачів для об'єктивації інформаційного пакету навчального процесу на факультеті, підготовку дидактичних матеріалів для самостійної роботи студентів із застосуванням інноваційних технологій і методик дистанційного

навчання. Тьютор зобов'язаний консультиувати й підтримувати студентів, організувати інформаційну підтримку абітурієнтів, забезпечити зворотний зв'язок викладачів і студентів під час виконання практичних самостійних робіт, науково-дослідної роботи за комплексною проблематикою, підтримувати зацікавленість у навчанні впродовж усього періоду навчання студентів, формувати персональні карти абітурієнтів за результатами діяльності підготовчих відділень на базі ВНЗ.

Переважає більшість тих, хто вступає до ВНЗ, слабо володіє формами, засобами й методами самостійної пізнавальної діяльності, їм доводиться опановувати нові елементи технології культури розумової праці. Без навичок самостійної роботи, стійкого прагнення постійного поновлення, оновлення й удосконалення знань у процесі самостійної роботи, навчання у ВНЗ унеможлиблюється. Тому успіх управління самостійною роботою студентів варто формувати ще на підготовчому відділенні.

Зростання обсягів різноманітної інформації, удосконалення способів її обробки вимагають упровадження в навчальний процес, поряд з іншими прогресивними методами навчання, комп'ютерних технологій. Реалізація цього завдання повною мірою відбувається через дистанційне навчання, технологію якого формує так само тьютор.

Управлінський аспект роботи тьютора передбачає такі повноваження:

- набір і реєстрація студентських та абітур-груп для організації самостійної роботи, надання повного комплексу інформаційного пакету, навчально-методичних матеріалів і формування на їхній основі індивідуального навчального плану студента;
- облік виконаної самостійної роботи;
- організація доступу студентів до приміщень для консультивання, бібліотек, комп'ютерних класів тощо; розв'язання питань, пов'язаних з технічною стороною навчального процесу (використання дистанційних засобів навчання);
- діловодство (реєстраційних технологічних карт, індивідуальних навчальних планів студента, результатів підсумкової атестації);
- інформування деканатів про рівень успішного виконання індивідуальних

навчальних планів студентами.

Специфіка роботи тьютора полягає в короткотривалості, але інтенсивності занять, систематичній взаємодії в системі «абітурієнт, студент – викладач». Основним дидактичним завданням тьютора є формування досвіду студента активно сприймати інформацію, самостійно мислити та працювати. Можна запропонувати розмежування ролей тьютора залежно від його втручання в самостійну діяльність студента: «координатор» як носій повної інформації про процес виконання самостійної роботи студента; «керівник» як організатор та носій основної інформації; «консультант», що здійснює дієву допомогу за наявності визначених утруднень під час виконання самостійних робіт; «модератор» – спостерігач, але арбітр, який тільки спрямовує самостійну розумову діяльність [3].

Спроби управляти студентами лише маніпуляційно можуть викликати агресивну реакцію, відчуження або замкненість та блокування взаємодії, та інші негативні, а нерідко й конструктивні прояви за підходу до професійної діяльності викладача, як до процесу, що не тільки прямо йде та опосередковано впливає на професійний розвиток майбутніх фахівців. Тьюторська система управління самостійною роботою студентів і абітурієнтів реалізує право вибору особистого реагування, що проявляється у формах активності кожної особистості.

Активізація самостійної роботи студентів включає: переробку навчальних планів і програм у рамках чинних Державних стандартів з метою збільшення частки самостійної роботи студента за умови наявності інформаційних пакетів, дидактичного й технологічного забезпечення, розроблених структурно-логічних схем; оптимізацію методів навчання, упровадження в навчальний процес сучасних освітніх та інформаційних технологій, тьюторської системи; удосконалення системи поточного контролю через використання рейтингової системи, комп'ютеризованого тестування тощо) [7].

Висновки. Отже, аналізуючи стан управління самостійною роботою студентів у ВНЗ та на основі ієрархії рівнів управління, згідно зі змістом функцій учасників навчального процесу, які представлені з урахуванням лінійно-

функціонального характеру освітнього менеджменту, можна головним принципом управління самостійною роботою визначити професійну спрямованість. Тому планування, організація, контроль самостійної роботи студентів здійснюється на рівні профільних кафедр, робота тьюторів координується на рівні деканатів факультетів. Однак варто зазначити, що повноцінне керування й необхідна ефективність навчальної роботи можливі лише за умови активізації роботи студентського активу професійної ініціативи викладачів.

Основними педагогічними умовами успішної організації самостійної роботи студентів юридичних факультетів науковці визначають такі: 1) відповідність організаційно-психологічної структури самостійної діяльності основним положенням кредитно-модульного навчання; 2) взаємозв'язок змістовних елементів ОКХ, ОПП за допомогою впровадження структурно-логічних схем у змістовне забезпечення базової юридичної освіти, їх розробка; 3) реалізація управлінських аспектів самостійною роботою студентів через лідерів студентського колективу, налагодження роботи тьюторів; 4) створення професійно орієнтованих завдань, використання інтерактивних і методики взаємного навчання для формування моделі спеціаліста.

Подальшої розробки потребують питання підготовки й заохочення роботи тьюторів в організації та управлінні самостійною роботою студентів; розробка методик інтерактивних занять на підготовчих відділеннях, спрямованих на формування в абітурієнтів досвіду самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А., Аюрзанайн А., Пидкасистый П., Козаков В. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / Алексюк А., Аюрзанайн А., Пидкасистый П., Козаков В. / : Учебное пособие для слушателей ФПК. – Киев, 1993. – 336 с.
2. Вища освіта України – європейський вимір, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали до підсумкової колегії // Освіта України. – 2008. – 19 березня. – С. 1-24.
3. Дистанционное обучение с использованием ИКТ как форма сотрудничества вузов в рамках распределенного виртуального университета

[Текст] // Библиотека в эпоху перемен: Дайджест. – 2003. – № 2. – С. 113–115.

4. Іванюк І. В. Оцінювання освітніх проектів та програм [Текст] : навчальний посібник / І. В. Іванюк. – К. : Таксон, 2004. – 207 с.
5. Інновації як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти: Бібліографічний показник (1995-2006) / Укл. Н. В. Артикуца, О. М. Клоченок, Т. О. Ліщук; НаУКМА. – К. ; "Стилос", 2007. – 616 с.
6. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с.
7. Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні [Електронний ресурс] : – Режим доступу: [ttp://zakon.nau.ua/doc/?code=244/2008](http://zakon.nau.ua/doc/?code=244/2008), вільний. – Загол. з екрану.